

Ο ΜΕΓΑΛΟ «ΚΥΜΑ» ΑΠΟ ΤΟΝ 19^Ο ΕΩΣ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

Όταν οι Έλληνες πρόσφυγες έβρισκαν καταφύγιο στη Συρία
Καθώς τα κύματα των προσφύγων από τη Συρία προς τη χώρα μας συνεχίζονται, έχει ενδιαφέρον να ανατρέξουμε σε μερικές σχετικές ιστορικές σελίδες.
Με πρωταγωνιστές, όμως, Έλληνες.

Φωτογραφικό ντοκουμέντο με Έλληνες πρόσφυγες στο Χαλέπι να περιμένουν στην ουρά για συσσίτιο του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού.

Προς τη Συρία και από τη Συρία. Τουλάχιστον τέσσερις φορές σημειώνεται στα χρονικά το φαινόμενο, έχοντας μαζικό χαρακτήρα:

- Το 1923 μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή στο πλαίσιο της υποχρεωτικής ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.
- Το 1939 όταν η περιοχή της Αλεξανδρέττας, μέρος της Μεγάλης Συρίας, προσαρτήθηκε στις επαρχίες της Τουρκίας.
- Το 1860 όταν ξεκίνησαν σφαγές και διώξεις χριστιανών στη Β. Αφρική. Το
- 1882 στη διάρκεια της αιγυπτιακής επανάστασης.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες Έλληνες πρόσφυγες βρέθηκαν στη Συρία και Έλληνες πρόσφυγες ήρθαν από την ευρύτερη περιοχή στην Ελλάδα διαφέρουν ριζικά μεταξύ τους. Κοινός, όμως, παρονομαστής ήταν ο πόλεμος και ο φόβος για τη ζωή τους. Αλλά και η ομοιότητα των προσφυγικών τραγωδιών ανεξαρτήτως εποχών, προέλευσης και προορισμού των θυμάτων.

Από το 1922

Η πιο μαζική περίπτωση Ελλήνων προσφύγων, που αναζητούν άσυλο στη Συρία, καταγράφεται αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Μερικές χιλιάδες, από τις εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες που ξεριζώνονται από τη Μικρασία το δεύτερο εξάμηνο του 1922 και τις αρχές του 1923 και ενώ συνεχίζονται στη Λοζάνη οι διαπραγματεύσεις για την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών, καταφεύγουν στη Συρία.

Ξεριζωμένοι από την Αλεξανδρέττα καταφεύγουν στην -υπό γαλλική κατοχή- Συρία, διωγμένοι από τους Τούρκους.

Η οθωμανοκρατούμενη περιοχή της φυσικής Συρίας (περιλάμβανε, εκτός από τη σημερινή, δηλ. τη γεωγραφική Συρία, τον Λίβανο, την Παλαιστίνη και την Υπεριορδονία) είχε καταληφθεί ως εχθρικό έδαφος, ενώ διαρκούσε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος από αγγλογαλλικά στρατεύματα (ο σουλτάνος της Κωνσταντινούπολης είχε ταχθεί με την πλευρά των Κεντρικών Δυνάμεων).

Μετά τη λήξη του πολέμου οι Γάλλοι, προλαβαίνοντας και καταστέλλοντας με στρατιωτικά μέσα την «αραβική αφύπνιση», έγιναν κύριοι της Δαμασκού, αντικαθιστώντας τους Αγγλους (είχαν αποχωρήσει λίγο νωρίτερα ύστερα από γαλλοαγγλική διανομή εδαφών περιοριζόμενοι σε Παλαιστίνη και Υπεριορδανία). Με τη συμφωνία του Σαν Ρέμο (1920) νομιμοποιείται η γαλλική στρατιωτική παρουσία σε Συρία - Λίβανο στο όνομα της Κοινωνίας των Εθνών. Τυπικά, για την προστασία των μειονοτήτων και μέχρι να ανεξαρτητοποιηθεί η περιοχή. Ουσιαστικά η «εντολή» σήμανε μετατροπή σε γαλλική αποικία. Εκεί καταφεύγουν για προστασία χιλιάδες Έλληνες. Είναι ένας ενδιάμεσος σταθμός για μετάβαση σε ελληνικά εδάφη ή αλλού.

Χριστιανοί πρόσφυγες από την περιοχή του Λιβάνου διασκορπίζονται στη Συρία, την Ελλάδα και αλλού κατά τις συγκρούσεις του 1860.

Μια περιγραφή της κατάστασης παραθέτει ο Βρετανός δημοσιογράφος και συγγραφέας Χάρολντ Σπένσερ, ο οποίος αυτή την περίοδο βρίσκεται στην Ελλάδα και αρθρογραφεί για την προσφυγική τραγωδία. Γράφει αρχές Μαρτίου του 1923: «Η κατάσταση χειροτέρευσε, ιδίως λόγω της πολιτικής της Γαλλικής Κυβερνήσεως... Μέγας αριθμός προσφύγων της Μικράς Ασίας επί των πλοίων εις τους Γαλλικούς λιμένες της Συρίας, οι δε Γάλλοι ουχί μόνον αρνούνται να επιτρέψουν εις αυτούς να παραμείνουν τουλάχιστον εις Συρίαν, αλλά αρνούνται και να τους δώσουν τροφήν... Ο εκεί Έλλην πρόξενος ζητεί εσπευσμένως χρήματα διά να σώση τους πληθυσμούς αυτούς εκ πείνης θανάτου, παρίσταται δε ανάγκη να μεταφερθούν και οι πρόσφυγες ούτοι της Συρίας εις την Ελλάδα εφ' όσον οι Γάλλοι τους εκδιώκουν...» (εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ 3/3/1923).

Για τους Γάλλους αυτή την περίοδο το τελευταίο που ενδιαφέρει είναι η ανθρώπινη ζωή και η προστασία των μειονοτήτων. Δεν θα διστάσουν, άλλωστε, δύο χρόνια αργότερα να βομβαρδίσουν την ίδια τη Δαμασκό, όταν ξέσπασε αραβική επανάσταση (Μεγάλη Επανάσταση του 1925 στη συριακή ιστορία).

Η στάση της Γαλλίας στιγματίζεται ως «απάνθρωπος», ενώ γίνονται εκκλήσεις προς Αμερικανούς και Βρετανούς για βοήθεια. Οι πρώτοι ανταποκρίνονται στο πλαίσιο της ευρύτερης βοήθειας προς τους Έλληνες πρόσφυγες. Αμερικανικές πηγές (Ερυθρός Σταυρός) κάνουν λόγο για διάθεση ενός συνολικού ποσού 30 εκ. δολαρίων, από τα οποία τα 2-3 διατίθενται για τους πρόσφυγες στη Συρία μέχρι τον Αύγουστο του 1923.

Είναι δυσδιάκριτο ποια ακριβώς είναι η συνέχεια του δράματος των 15.000 - ίσως και παραπάνω προσφύγων στη Συρία. Ελάχιστες πληροφορίες είναι διαθέσιμες. Πολλοί απ' αυτούς μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα και άλλοι κατέφυγαν αλλού. Πάντως, προς το τέλος Ιουνίου του 1923 μερικές χιλιάδες βρίσκονταν ακόμη στην περιοχή, προσμένοντας τη μεταφορά τους (πηγές της ελληνικής κυβέρνησης εκείνη τη χρονική περίοδο κάνουν λόγο για 2.000-3.000 μόνο στη Βηρυτό). Αυτοί είχαν μεταφερθεί εκεί από τις Συριακές ακτές με ελληνικά μέσα, ύστερα από απαίτηση των Γάλλων της Συρίας.

Αρκετοί απ' αυτούς, πάντως, παρέμειναν στη Συρία, όπου προφανώς το κλίμα δεν ήταν εχθρικό τότε. Ούτε λίγο αργότερα με την έκρηξη της επανάστασης, όταν οι συνθήκες έγιναν πολεμικές και οι συγκρούσεις πήραν επιπλέον και θρησκευτικό χαρακτήρα.

Για την ιστορία αξ σημειωθεί ότι στη Δαμασκό προϋπήρχε από το 1917 σύλλογος Ελλήνων, αλλά τότε δημιουργείται ο πρώτος πυρήνας της κατοπινής ελληνικής χριστιανικής κοινότητας. Επειτα την πρωτεύουσα θα ακολουθήσει αμέσως μετά δημιουργία κοινότητας στο Χαλέπι. Αυτή θα εξελιχθεί στη μεγαλύτερη της Συρίας, ενώ θα «τροφοδοτεί» με μέλη και την ελληνική κοινότητα της Βηρυτού.

ΣΤΟ ΧΑΛΕΠΙ - Πείνα και εξαθλίωση για 12.000 Μικρασιάτες

Με αφορμή την πρόσφατη απεργία πείνας Σύρων προσφύγων στην πλατεία Συντάγματος, ο δημοσιογράφος Νταμιάν Ουλάντ (ανταποκριτής της εφημερίδας «Irish Times» στην Αθήνα) δημοσιοποίησε από την ιστοσελίδα του (<https://damomac.wordpress.com>) ένα φωτογραφικό ντοκουμέντο που δείχνει Έλληνες «Πρόσφυγες στο Χαλέπι», όπως αναγράφεται στην κορυφή της εικόνας. Όπως γράφει ο Ουλάντ ένας Σύρος πρόσφυγας- απεργός πείνας του υπέδειξε ότι στην ίδια θέση που βρίσκεται αυτός σήμερα, βρέθηκαν άλλοτε Έλληνες στη Συρία. Ο δημοσιογράφος ερεύνησε το θέμα, εντόπισε σχετική φωτογραφία στο αρχείο της αμερικανικής Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου και τη δημοσίευσε με το ακόλουθο κείμενο: «Η φωτογραφία δεν έχει ημερομηνία, έχει τίτλο "Έλληνες πρόσφυγες στο Χαλέπι", και δείχνει μια ομάδα ανθρώπων με κουρελιασμένα ρούχα, ανάμεσά τους μικρά αγόρια, που περιμένουν να φάνε. Σε πρώτο πλάνο, μια γυναίκα, με ένα τενεκεδάκι στα πόδια της, στέκεται δίπλα σε ένα πρότυπο "μαγειρείο". Κάτω από τη φωτογραφία ως λεζάντα γράφει: "Δόθηκε φαγητό σε 12.000 Έλληνες από τους Αμερικανούς".

Τραγική και αβέβαιη κατάσταση

Σύμφωνα με τα στοιχεία για την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως συμφωνήθηκε με τη συνθήκη της Λοζάνης το 1923, περίπου 17.000 Έλληνες από τη Μικρά Ασία βρέθηκαν πρόσφυγες σε διάφορες πόλεις της Συρίας. Τόσο σοβαρή ήταν η κατάσταση που τον Αύγουστο του 1923 ο υπεύθυνος των Ελλήνων προσφύγων στο Χαλέπι έστειλε τηλεγράφημα στο υπουργείο Εξωτερικών της Αθήνας ζητώντας να αποτρέψει άλλους Έλληνες να φτάσουν στην πόλη, γιατί "ήταν αδύνατο να δεχτούν άλλους πρόσφυγες". Η γενικότερη κατάσταση για τους Έλληνες πρόσφυγες το καλοκαίρι του 1923 περιγράφεται ως "τραγική και αβέβαιη", όπως σήμερα των Σύρων προσφύγων...». Ας προστεθεί ότι η φωτογραφία χρονικά ανήκει, κατά πάσα πιθανότητα, στις μέρες του Μαΐου-Ιουνίου 1923.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟ 1939

Ελληνοαρμενικά караβάνια από την Αλεξανδρέττα

Ενα δεύτερο κύμα Ελλήνων προσφύγων στη Συρία σημειώνεται με την προσάρτηση της Αλεξανδρέττας στην Τουρκία.

Η επαρχία (Σαντζάκι) της Αλεξανδρέττας (κοντά στην αρχαία Αλεξάνδρεια, που ιδρύθηκε μετά τη μάχη στην Ισσό το 333 π.Χ.) από τον 16ο αιώνα μέχρι το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αποτελούσε μέρος της επαρχίας Χαλεπίου της Μεγάλης Συρίας, αλλά το 1918 ανεξαρτητοποιήθηκε και τέθηκε, όπως η υπόλοιπη Συρία και ο Λίβανος, υπό γαλλική κατοχή. Το στρατηγικό λιμάνι ήταν ένας από τους πρώτους επεκτατικούς στόχους του νέου τουρκικού κράτους. Όπως και έγινε με την ανοχή και υποστήριξη της Γαλλίας, ενώ ξεσπούσε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Το 1938 τουρκικά στρατεύματα εισέβαλαν εκεί, ενώ το επόμενο χρονιά προκηρύχθηκε ένα νόθο δημοψήφισμα (για την ένωση ή όχι με την Τουρκία).

Από τότε η επαρχία Χατάι προστέθηκε στην τουρκική επικράτεια. Ιστορικά η περιοχή κατοικούνταν από Αραβες, αλλά και άλλες μειονότητες. Οι Τούρκοι ακολουθώντας τακτική εθνοκάθαρσης άλλαξαν την πληθυσμιακή σύνθεση. Το 1939-1940 υπολογίζεται ότι ένας πληθυσμός περίπου 50.000 ανθρώπων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την περιοχή. Από αυτούς 11.000-12.000 ήταν Έλληνες και 26.000-27.000 Αρμένιοι.

Οι περισσότεροι Έλληνες κατέφυγαν τότε στη Δαμασκό και στο Χαλέπι, ενισχύοντας τις υπάρχουσες ελληνικές κοινότητες.

Από τα δύο βασικά ελληνικά προσφυγικά ρεύματα (1923 και 1939) προέρχονταν και οι 1.200 περίπου κάτοικοι της Συρίας, που είχαν ελληνικά διαβατήρια κατά την έναρξη του σημερινού.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

Οι επεμβάσεις στη Β. Αφρική έδιωξαν τους χριστιανούς

Έλληνες πρόσφυγες θα καταφύγουν κυρίως στη Δαμασκό και στο Χαλέπι δύο φορές κατά τον 19ο αιώνα. Μάλιστα, θα προκύψει ταυτοχρόνως και στη χώρα μας ζήτημα με Έλληνες πρόσφυγες από την ευρύτερη περιοχή. Η πρώτη διαδραματίζεται στην οθωμανική Ελλάδα το 1860.

Η τότε βασιλική κυβέρνηση Μιαούλη μετέχει με ναυτική δύναμη σε γαλλικές στρατιωτικές επιχειρήσεις στην οθωμανοκρατούμενη περιοχή, σε μία από τις πρώτες διεθνείς «ανθρωπιστικές επεμβάσεις» για την προστασία χριστιανών από «ιθαγενείς». Προσχηματικοί, βεβαίως, ήταν οι λόγοι και πραγματική αιτία ο έλεγχος της περιοχής και ο καθορισμός γαλλοβρετανικών ζωνών.

Πολλοί χριστιανικοί πληθυσμοί, απειλούμενοι πραγματικά ή όχι, εγκαταλείπουν τις ακτές της Β. Αφρικής και καταφεύγουν σε άλλα μέρη. Ανάμεσά στους πρόσφυγες και Έλληνες που κατευθύνονται προς τη Δαμασκό και το Χαλέπι. Αρκετοί από αυτούς θα μεταφερθούν και στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τις σύγχρονες πηγές μετά το τέλος της επιχείρησης (Οκτώβριος 1860) τα ελληνικά πλοία μετέφεραν στη χώρα «τους εις αυτά προσφεύγοντες... Ουκ ολίγοι τότε ήλθον εις Αθήνας και άλλας Ελληνικάς πόλεις... Πλήθος προσφύγων μετήγαγον εις την Ελλάδα και τα Ρωσικά πλοία, τους ενταύθα γενικώς κληθέντες Βερουτιανούς (κατοίκους της Βηρυτού), όπερ όνομα απέκτησε έκτοτε εν Ελλάδι την σημασίαν του πρόσφυξ...».

Στην επαναστατημένη Αλεξάνδρεια

Η δεύτερη περίπτωση εξελίσσεται το 1882 (κυβέρνηση Τρικούπη). Όταν πάλι η Ελλάδα παίρνει μέρος με στρατιωτικές δυνάμεις στη γαλλοβρετανική επέμβαση, με επίκεντρο την επαναστατημένη Αλεξάνδρεια (επανάσταση του Ουράμπι στην Αίγυπτο).

Αρκετοί από τους δεκάδες χιλιάδες Έλληνες (υπολογίζονται σε 40.000-50.000), οι οποίοι εγκαταλείπουν την Αλεξάνδρεια και γενικότερα την Αίγυπτο, όπου υπάρχει έντονη ελληνική παρουσία, καταφεύγουν σε άλλες περιοχές (Κωνσταντινούπολη, Δαμασκό, Χαλέπι κ.α.). Κατά τη διάρκεια της κρίσης (Μάιος - Ιούλιος 1882) και μέχρι το βομβαρδισμό της Αλεξάνδρειας από τα αγγλικά πολεμικά (11 Ιουλίου) τα ελληνικά πλοία συμμετέχουν στην εκκένωση.

Οι περισσότεροι Έλληνες μεταφέρονται σε διάφορες πόλεις ελληνικές πόλεις με εμπορικά πλοία που πηγαionoέρχονται. Η κατάσταση περιγράφεται ως εξής σε ένα χρονικό της εποχής: «Απειράριθμοι οι συσσωρευθέντες εκ των προσφύγων εν Αθήναις και εις διάφορους πόλεις της Ελλάδος Έλληνες (της

Αιγύπτου)... Η Κυβέρνησις και αυτός ο Ελληνικός λαός διά συνεισφορών τους συντηρούσι? Καίτοι εγείρονται υπόνοιαι και φόβοι περί επιδηματικών ασθενειών και υπό των επιτροπών υγείας γνωματεύεται η αραίωσις, η συμπάθεια του κοινού άκαμπτος...».

Οι Έλληνες της Αιγύπτου θα επιστρέψουν αργότερα από τα σημεία όπου έχουν διασκορπιστεί στην ισοπεδωμένη σχεδόν Αλεξάνδρεια και στην αγγλοκρατούμενη, πλέον, Αίγυπτο. Θα ξεκινήσει τότε η λεγόμενη δεύτερη άνθηση της «Αλεξάνδρειας των Ελλήνων» και γενικότερα των ελληνικών κοινοτήτων στην Αίγυπτο.

Τ. Κατσιμάρδος katsimar@yahoo.gr